

CAMBODJA

Dag 1

Aankomst in Phnom Penh

Transfer van het vliegveld naar het centraal gelegen hotel. Nadat je je daar hebt geïnstalleerd neem ik je graag mee om je eerste indrukken van Phnom Penh op te doen. Ooit ontvolkt en tot spookstad gemaakt door de Rode Khmer, is het weer een drukke stad waar het leven uit de straten spat. De hoogbouw van Aziatische metropolen is er nog schaars, de stad heeft zijn eigen kenmerkende bouwstijl. Interessante plekken zijn de boulevard bij de samenvloeiing van de Mekong en de Tonle Sap rivier, de uit de Franse tijd stammende Centrale Markt en het Onafhankelijkheidsmonument.

Dag 2

Phnom Penh

Bezichtiging van het Koninklijke Paleis met de zeer fraaie troonzaal en de Zilveren Pagode die nu fungeert als expositieruimte voor een collectie Boeddhabeelden. Aansluitend bezoek aan het Nationale Museum. Dat is als gebouw op zich al een bezoek waard, maar vooral huisvest het de belangrijkste en mooiste verzameling beeldhouwkunst uit het grote Angkor rijk. De rest van de dag is vrij te besteden.

Dag 3

Phnom Penh

Centraal staan vandaag de onthutsende herinneringen aan de moorddadige Rode Khmer. Tuol Sleng, gevangenis en martelcentrum ten tijde van het schrikbewind van 1975 tot 1979, is nu een museum. De kale cellen waar het bloed nog aan de vloeren lijkt te kleven, de talloze slachtoffers die je vanaf lange rijen foto's aanstaren, de uitleg over de gruwelijke dagelijkse gang van zaken – het is moeilijk je een beklemmender plek voor te stellen. Na het afleggen van hun afgedwongen bekentenis

werden de gevangenen afgevoerd naar de Killing Fields buiten Phnom Penh, die wij aansluitend ook bezoeken. In een herdenkingsstoepa liggen schedels en beenderen van de duizenden mensen die hier de dood vonden. Na het aangrijpende bezoek aan deze plaatsen is de rest van de dag vrij te besteden.

(Het staat je deze dagen in Phnom Penh uiteraard ook vrij je tijd zelf in te vullen en op eigen gelegenheid de stad te verkennen.)

Dag 4

Phnom Penh – Kampong Chhnang

In een paar uur rijden we naar deze provinciestad aan de Tonle Sap rivier. Hij is wel bekend om het grote drijvende dorp waarlangs je een boottochtje kunt maken. Het geeft je een inkijkje in het alledaagse leven. Onbekend is dat er buiten de stad een groot vliegveld ligt dat ten tijde van het Pol Pot regime met Chinese steun is aangelegd, en nu niet meer in gebruik is. Verstoopt in en onder de

omliggende

heuvels liggen opslag tanks en silo's en een tunnelcomplex van de Rode Khmer. Een teken van de paranoia van de Rode Khmer? Of een verstandige zet van een beweging die jarenlang zwaar door de Amerikanen was gebombardeerd? Beide? Ik neem je mee naar deze verborgen plekken, waarbij je ondertussen kennis maakt met het karakteristieke Cambodjaanse landschap van vlakke rijstvelden en suikerpalmen.

Dag 5

Kampong Chhnang – Battambang, vrije middag

In een halve dag bereiken we Battambang dat met zijn ligging aan de rivier, Franse architectuur en bezienswaardigheden in de omgeving nogal wat toeristen trekt. Buiten de stad liggen de tempelruïnes van Wat Banan en Wat Ek Phnom, naar Cambodjaanse maatstaven bescheiden herinneringen aan het grootse Khmer Rijk. Aan de rand van Battambang werd een tempel van later datum door de Rode Khmer gebruikt als gevangenis. Op het terrein staat nu een gedenkstoepa. Reliëfs in de muren rondom de stoepa verbeelden het leed en de wandaden die zich hier afspeelden.

De centrale markt is ook een bezoek waard. Een eveneens interessante plek, weg van de charmantere delen van Battambang, is het afgedankte station met zijn geroeste sporen en de arme volksbuurt aan de overkant.

Ik maak je natuurlijk wegwijs, en als je wilt, zal ik je vanmiddag ook vergezellen.

Dag 6

Battambang, excursie naar Pailin

Vandaag neem ik je mee naar Pailin. Gelegen tegen de Thaise grens was het tot eind jaren '90 een enclave van de Rode Khmer, hoewel die al in 1979 grotendeels uit Cambodja was verjaagd. Kopstukken van de beweging zoals Ieng Sary en Khieu Samphan woonden hier. Hoewel de bevolking van Pailin in de laatste vijftien jaar 'verdund' is door immigratie uit andere delen van het land, bestaat ze nog steeds voor een aanzienlijk deel

uit mensen die deel uitmaakten van de Rode Khmer. Het is een bizarre wetenschap als je er over de markt of over straat loopt. In een tempel op een heuvel geven cementen beelden hel, verdoemenis en folteringen weer. Je treft dat ook aan in Laotiaanse boeddhistische tempels, maar hier kun je het moeilijk zien zonder associatie met de Rode Khmer terreur.

We rijden over een wirwar van stoffige weggetjes door het verre achterland van Cambodja, onder andere via Samlot waar ook veel oude Rode Khmer aanhangers wonen. De mensen zijn er nog straatarm maar je ziet er wel rehabilitatie. De landmijnen zijn voor een groot deel opgeruimd, de akkers worden bebouwd.

In de middag heb je nog wat vrije tijd in Battambang.

Dag 7

Battambang – Banteay Chhmar

Banteay Chhmar is de eerste afgelegen tempelruïne van deze reis. Zo afgelegen zelfs dat Banteay Chhmar minder dan duizend bezoekers per jaar trekt. Dat zijn er gemiddeld minder dan drie per dag. Ofwel, je hebt een goede kans het complex volledig voor jezelf te hebben: een uitzonderlijke reiservaring! Dat bijna iedereen Banteay Chhmar links laat liggen is merkwaardig. Het is een grandioos complex met fraaie reliëfs en de mysterieuze sfeer van een gedeel-

telijk overwoekerde ruïne. Banteay Chhmar stamt uit de tijd van koning Jayavarman VII (1181-1219) tijdens wiens bewind een enorme bouw golf over het land spoelde. Die periode was een relatief kort boeddhistisch intermezzo in het meestentijds hindoeïstische Angkor Rijk. Hier blijkt dat uit de prachtige reliëfs van veelarmige Avalokitesvara's, bodhisatva's van het mededogen.

In de omgeving van Banteay Chhmar liggen enkele *baray*, de grote waterreservoirs die zo-

wel in de periode van het Angkor Rijk als door de Rode Khmer, gebruik makend van dwangarbeid, werden aangelegd en hier beide nog in gebruik zijn.

We overnachten in *homestays* in het dorp bij Banteay Chhmar. De kalmte van het platteland voelt weldadig. Aan het eind van de middag keren landarbeiders en hun gezinnen terug van hun akkers. Net als hen kun je bij het vallen van de schemer afwachten, een beetje verwachtingsvol, wanneer vandaag de elektriciteit aan zal springen. De mensen uit het dorp verzorgen goede maaltijden voor je.

Dag 8

Banteay Chhmar – Ta Mon en Ta Krabei – Anlong Veng

Opnieuw een dag met uitzonderlijke reiservaringen. We gaan naar de omstreken oude tempels Ta Mon en Ta Krabei. Ze liggen op de grens tussen Cambodja en Thailand en worden door beide landen geclaimd. In 2011 was er nog een gewapend conflict om. Nu geldt er een wapenstilstand, ongewapende militairen van beide landen bevinden zich op de tempel-terreinen. We bezoeken deze plekken onder toezicht van het Cambodjaanse leger, waarmee we eerst contact leggen.

Een deel van de soldaten die de grens bewaken vocht vroeger voor de Rode Khmer. Na het uitbreken van het grensconflict met Thailand zijn die geharde strijders weer gerekruteerd, en opgenomen in het Cambodjaanse regeringsleger waar ze oorspronkelijk tégen vochten. En de Thais die lang steun en toeverlaat voor de Rode Khmer waren (hun aanvoerlijnen en hun handel liepen via Thailand), die zijn nu hun vijand. Het is een bizarre historische wending. En het is uniek tegelijk te midden van Cambodja's oude en recente geschiedenis te lopen.

In de middag reizen we verder naar Anlong Veng. Het is niet te voorspellen hoeveel tijd het bezoek aan Ta Mon en Ta Krabei neemt, maar als er tijd over is gaan we nog naar Spean Teob, de grootste brug die uit het klassieke Angkor Rijk resteert. Elders zou zo'n imposant historisch bouwwerk een grote trekpleister zijn, in Cambodja met zijn grote hoeveelheid monumenten ligt hij er verlaten en overgroeid bij en weet bijna niemand hem te vinden, je moet je een weg banen door dicht struikgewas om hem te zien te krijgen.

Dag 9

Anlong Veng

Anlong Veng was net als Pailin tot diep in de jaren 1990 een enclave van de Rode Khmer. In de bergen buiten de stad, tegen de Thaise grens aan, sleet hun leider Pol Pot zijn latere levensjaren. Daar richtte hij ook zijn laatste bloedbad aan, waarna hij door een van de hoogste Rode Khmer commandanten Ta Mok werd gearresteerd en in eigen kring werd berecht. Zijn laatste dagen bracht hij door onder huisarrest. Facultatief kun je de Rode Khmer locaties buiten de stad met me bezoeken. Fascinerend is het vervallen huis van Pol Pot. Aan alles merk je daar dat hij zich bedreigd voelde: de ligging

aan de rand van een afgrond en ver van de bewoonde wereld diep in het bos, de twee omheiningen, de betonnen kelders die veel groter zijn dan het bovengrondse deel van het huis, de muren (op één na) zonder ramen maar mét schietsleuven. Bereid je voor op een pittige tocht, deze plek is slechts bereikbaar achter op een brommer over bij vlagen zeer slechte weggetjes en paden. Eenvoudiger bereikbaar zijn de plaatsen waar Pol Pot terecht en gecremeerd werd, het graf van Ta Mok en twee van diens huizen. Binnen Anlong Veng ligt de op initiatief van Ta Mok aangelegde *baray*. Hij

vormt in de droge tijd de enige bron van water. Dat zal een van de redenen zijn dat lokale mensen over Ta Mok een redelijk positief beeld hebben, al is hij in de buitenwereld bekend als een Rode Khmer functionaris met veel bloed aan zijn handen. Vanuit Anlong Veng is ook een explosievenopruiingsdienst actief en soms geven de medewerkers aan bezoekers uitleg over het landmijnenprobleem waar Cambodja nog altijd mee kampt. Daardoor raken nog altijd mensen verminkt of komen om het leven.

Dag 10

Anlong Veng – Preah Vihear – Tbeng Meanchey

Preah Vihear is in Cambodja de tempel met de spectaculairste ligging, aan de rand van een steile klif honderden meters boven het laagland. In Cambodja? Ook Preah Vihear, voor de Thais Khao Phra Viharn, ligt zo ongeveer op de grens van de twee landen. Ook om Preah Vihear werd in 2011 gevochten. Het Internationale Hof van Justitie wees het tempel terrein eind 2013 toe aan Cambodja maar deed over het grondgebied in de directe omgeving geen heldere uitspraak. Thailand legde zich bij dit oordeel neer: je ziet de Thaise vlag nu een paar honderd meter verderop wapperen. Vanaf het verzamelpunt onder aan de berg bereik je de tempel door een rit achter op de brommer, of per pick-up truck. Na toestemming te hebben gevraagd aan de Cambodjaanse militairen die hier de dienst uitmaken dalen we te voet af en volgen de monumentale antieke toegangsweg: opnieuw een voorbeeld van de enorme bouwprojecten van het klassieke Khmer rijk.

's Middags arriveren we in Tbeng Meanchey, een levendige provinciestad.

Dag 11

Koh Ker en Beng Mealea

We vertrekken vroeg naar Koh Ker, tempel uit de periode 928-944 toen hier de hoofdstad van het Khmer rijk was. Ook hier maak je goede kans het hele tempelcomplex voor jezelf te hebben, een geweldige ervaring. Degenen die Koh Ker bezoeken (zo veel zijn het er niet) doen dat meestal vanuit het veel verder gelegen Siem Reap en ko-

men pas veel later aan. Na bezoek aan de hoofdtempel volgen we het circuit met kleinere monumenten bij Koh Ker. Dan rijden we naar Beng Mealea, gedeeltelijk door jungle overwoerd en een van de meest mysterieuze en sfeervolle van de tempelruïnes uit het Angkor rijk.

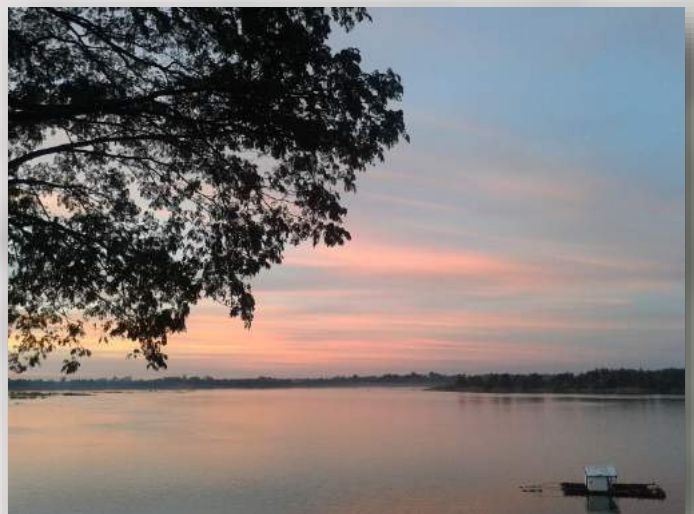
We overnachten weer in Tbeng Meanchey.

Dag 12

Preah Khan; Tbeng Meanchey – Stung Treng

Facultatief kun je in de ochtend naar Preah Khan gaan, niet te verwarren met de gelijknamige tempel in de buurt van Angkor Wat. Het is qua oppervlakte het grootste Khmer tempelcomplex. Veel topstukken van de Khmer beeldhouwkunst komen hier vandaan. Sommige zijn terecht gekomen in het museum in Phnom Penh, andere in musea in het Westen. In de jaren '90 kwam kunstroof op grote schaal op gang, reliëfs en beelden werden met grof geweld en modern materieel uit de muren gesloopt, soms zo hardhandig dat tempelgebouwen instortten. Preah Khan wordt nog altijd door niemand officieel beheerd. Lokale mensen vragen je er om entreegeld en wijzen je er de weg. Preah Khan ligt diep in het binnenland in een zeer arm en onontwikkeld gebied.

Je kunt er vanochtend ook voor kiezen in Tbeng Menachey te blijven, door de stad te wandelen en de grote lokale markt te bezoeken. In de middag rijden we naar Stung Treng, gelegen aan de samenvloeiing van de Sekong en de Mekong.

Dag 13

Stung Treng, tocht over de Mekong

We maken een boottocht over een uniek stuk van de Mekong waar een verdronken bos uit de rivier rijst, een uitzonderlijk natuurfenomeen. We hebben tijdens deze tocht ook een goede kans de bedreigde Irrawaddy dolfin te zien.

Dag 14

Stung Treng – Kratie – Chhlong – Kampong Cham

We stoppen onderweg in de aan de Mekong gelegen toeristenplaats Kratie. Maar niet al te lang: boeiender is het verder stroomafwaarts gelegen

stadje Chhlong.

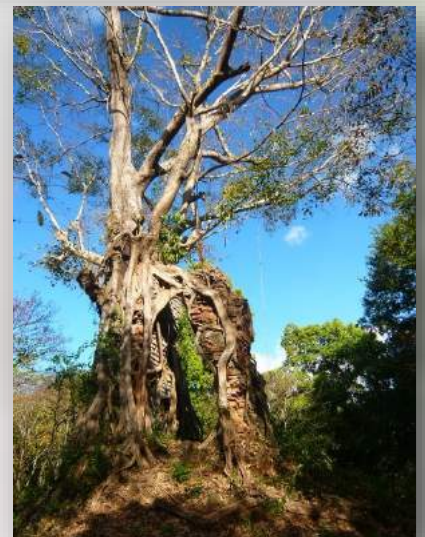
In de Franse tijd was het een handels- en overslagplek voor goederen uit het binnenland zoals koffie en rubber. Vervallen koloniale gebouwen herinneren aan die periode. Vandaag de dag is Chhlong exemplarisch voor veel 'gewone' plekken in Cambodja, armoedig maar met volop vriendelijke mensen. Een aanzienlijk deel van de mensen hier behoort tot de etnische Cham. Het rijk van de Cham was ooit een geduchte concurrent voor het Khmer rijk, de strijd die ze leverden is uitgebeeld op de reliëfs van de Bayon tempel nabij Angkor Wat. In hun geschiedenis kennen ze zowel een hindoeïstische als een boeddhistische periode. Tegenwoordig zijn de meeste Cham islamitisch. Ook onze overnachtingsplaats Kampong Cham ligt aan de Mekong.

Dag 15

Kampong Cham – Sambor Prei Kuk – Kompong Thom

In Sambor Prei Kuk tref je verspreid in het bos een groep pre-angkorische tempels. De oudste stammen uit de 7^e eeuw. Isanapura, zoals de plaats destijds heette, was een van de hoofdsteden van het Chenla rijk, een voorloper van het klassieke Angkor rijk. In omvang en bouwstijl verschillen de tempels zeer van de latere

Khmer tempels. Meteen in het oog springt ook het andere bouw materiaal: baksteen in plaats van natuursteen. Gezien de uitgebreide aandacht die we deze reis besteden aan de Khmer ruïnes mag een bezoek aan Sambor Prei Kuk niet ontbreken.

Die andere focus van deze reis, het Rode Khmer verleden, duikt vandaag ook weer even op. Niet ver buiten Kompong Thom ligt het geboortedorp van Pol Pot. Zijn jongste broer die een paar jaar geleden overleed is er altijd blijven wonen, en diens nakomelingen zijn er een cementhandel begonnen.

We overnachten in Kompong Thom.

Dag 16

Kompong Thom – Siem Reap

Het is naar Siem Reap maar een paar uur rijden. We stoppen natuurlijk bij de antieke Khmer brug bij Kampong Kdei. Leuk zijn ook de talloze kleinere antieke bruggetjes die je onderweg ziet.

Siem Reap is een drukke toeristenstad, voorzien van alle gemakken die je van een toeristenstad verwacht. Het is de uitvalsbasis voor ieder die Angkor Wat en de talloze omliggende tempelruïnes wil zien. Als je wilt kun je je vanmiddag al op die tempelmonumenten storten. Je kunt het ook rustig aan doen in de stad, of kiezen voor een tochtje naar het nabij gelegen Tonle Sap meer.

Dag 17 en 18

Siem Reap: Angkor Wat en omliggende tempels

Je kunt er deze dagen zelfstandig op uittrekken en de vele tempelcomplexen en ruïnes in je eigen tempo bekijken. Ik help je natuurlijk een keuze te maken, en als je dat wilt kan ik je ook vergezellen. Je zult zeker de 'grote drie' bezoeken: de majestueuze Angkor Wat, de fascinerende Bayon met

de stenen gezichten die je vanuit alle hoeken aankijken, en de door de jungle overwoekerde Ta Phnom. Maar er zijn talloze andere prachtige tempels, zoals Preah Khan, Takeo, Pre Rup, Banteay Samre achter een dijk van de enorme oostelijke *baray*, de klein-maar-fijne Banteay Srei die beroemd is om zijn reliëfs en de Bakong, de oudste met het klassieke Angkor patroon. En de oude Khmer, steenhouwers bij uitstek, bedachten dat je ook de rotsbedding van een rivier kon beeldhouwen. Je kunt het zien bij Phnom Kulen en Kbal Spean. Je kunt uit allerlei vervoer kiezen. Het 'kleine circuit' van tempels kun je volgen per huurfiets.

Ga je verder weg, dan is een tuktuk ideaal, je kunt dan ook de mooie omgeving ondergaan: soms bos met geweldige karakteristieke bomen, soms platteland met dorpen en rijstvelden. Voor de plekken die het verst van Siem Reap liggen kun je het best een taxi of minibus nemen.

Dag 19

Vertrek uit Siem Reap

Transfer naar de luchthaven.

Vervoer

We reizen over het algemeen met onze eigen minibus. Omdat het leuk is ook het openbaar vervoer mee te maken en tussen de Cambodjaanse bevolking te reizen, maken we op dag 4 en 5 gebruik van de openbare bus.

In de steden en stadjes die we als standplaats hebben bestaat je lokale vervoer uit *tuktuks* (brommers met een overdekt karretje voor twee of vier passagiers erachter) of brommertaxi's waar je achterop zit. Beide zijn in het meestal warme Cambodja zeer aangenaam vervoer vanwege hun vaart die zorgt voor een verkoelende wind. Wees je er wel van bewust dat de chauffeurs van de brommertaxi's over het algemeen geen helm verstrekken, en gebruik maken van deze brommers is je eigen verantwoordelijkheid.

Inbegrepen in de reissom is het lokale ver-

voer voor de excursies uit de routebeschrijving op dag 2, 3, 6 en 11. Op de overige dagen zijn de lokale vervoerskosten voor je eigen rekening, ik kan immers vooraf niet weten wie wat onderneemt. De excursies op dag 9 en 12 zijn facultatief, en voor eigen rekening.

Hotels

In aanmerking genomen dat we regelmatig overnachten in plaatsen waar nauwelijks toeristen komen zijn de hotels verrassend comfortabel. We maken gebruik van kamers met eigen douche en toilet, de enige uitzondering vormt Banteay Chhmar waar we overnachten in *homestays* in het dorp. Het sanitair (schoon) is deze ene nacht gemeenschappelijk. Vrijwel alle hotels bieden gratis wifi.

Voorbehoud

Ik heb voor deze reis uitgebreid research ter plaatse gedaan. Je kunt echter in de onbereisde delen van Cambodja altijd voor verrassingen komen te staan. Denk bijvoorbeeld aan veranderde regelgeving in het grensgebied met Thailand die aan de bewegingsruimte van buitenlanders beperkingen oplegt. Ik reken in dergelijke gevallen op je begrip en flexibiliteit.

Ik ga natuurlijk zelf mee als reisleader. Als ik door overmacht verstek moet laten gaan zoek ik een vervanger. Ook in dat geval reken ik op je begrip.